

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ик. н. Нено Павлов,
Професионално направление „Икономика“
Международно висше бизнес училище

Относно: *оценяване на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в Международно висше бизнес училище по професионално направление 3.7. „Администрация и управление“, Научна специалност „Администрация и управление (бизнес администрация)“*

Кандидат за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ - Едиз-Ханиф Баязидов Саидов, докторант на самостоятелна подготовка в МВБУ, с научни ръководители проф. д-р Серафим Петров и доц. д-р Надя Миланова.

Основание за представяне на рецензията: *Чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3, чл. 31 от ППЗРАСРБ и Заповед № 220/15.10.2021 г. на Ректора на МВБУ.*

Тема на дисертационния труд: *„Управление на риска в инвестиционни проекти“.*

Позиция на представящия Рецензията: *член на Научно жури по конкурс за присъждане на ОНС „доктор“, съгласно Заповед № 220/15.10.2021 г. и Решение на Научното жури от учредителното заседание, Протокол № 1/ 19.10.2021 г.*

Изисквания относно съдържанието на Рецензията: *Законът за развитие на академичния състав в РБългария, Правилникът за приложението му, Наредбата за развитие на академичния състав на МВБУ.*

1. Кратка информация за докторанта

Докторант Едиз-Ханиф Баязидов Саидов е роден на 24.09.1988 г. Придобива образователно-квалификационната степен „бакалавър“ по икономика през 2013 г. и „магистър“ по икономика през 2014 г. в Нов български университет.

Началото на професионалната кариера на докторант Саидов се свързва със заемането на позицията зам. управител на предприятие за производство на мебели гр. Смолян (2007г. до сега), съдружник в дистрибуция на хранителни стоки (2011г. до момента), съдружник в ресторантьорския бизнес (2013г. – до сега), управител на Завод за обработка и пакетаж на хранителни продукти (2013г. – до момента) и др.

Владее писмено и говоримо турски, английски и руски език.

В рамките на индивидуалния план за обучение на самостоятелна подготовка по докторска програма „Администрация и управление (бизнес администрация)“, докторантът е изпълнил предвидените академични задължения и е отчислен с право на защита.

1. Обща характеристика и оценка на представения дисертационен труд

2.1. Оценка на обемната структура на дисертацията

Рецензираният докторски труд е в обем на 219 страници, структурирани във: въведение – 4 страници; основен текст (включващ три глави) – 206 страници, заключение – 3 страници, списък на ползваната литература – 6 страници със 107 литературни и електронни източника, от които 56 заглавия на кирилица и 51 заглавия на латиница, 8 таблици, 3 фигури и 2 приложения.

Така възприетата структура осигурява нужния обхват, логическа и смислова свързаност и единство на съответните части в хода на извеждането на ретроспективните тенденции, обосноваването на една или друга концепция и теоретични модели за целите на изследването, авторова теза, съждения, препоръки и визия за промяна. Подбраните литературни и информационни източници и рабатата с тях, определят осведомеността на докторанта по тематичното направление, способността му да систематизира, анализира и критично осмисля съществуващата информация, теоретичните концепции и научни тези, както и да представя своите позиции по някои от тях.

2.2. Оценка на актуалността и значимостта на темата

Водещите аргументи, доказващи по безспорен начин тематичната актуалност и обществена значимост на оценявания докторски труд и постигнатите резултати се отнасят преди всичко до:

Първо, икономически доказаната значимост на инвестиционните проекти в глобален мащаб за реализирането на ефективни вложения в инвестиционни обекти, осигуряващи парични потоци за покриване на извършените разходи и реализиране на доходност/печалба, в съответствие с нивото на поетия риск; *второ*, продължителността, сложността, отговорността и креативността на процеса на разработване, управление и реализиране на инвестиционни проекти, пряко свързани с инвестирането на финансов ресурс, със систематичното прогнозиране, анализиране и оценяване на неговата доходност/инвестиционен риск в среда на несигурност за инвеститорите, динамика и мобилността на законовата и подзаконовата нормативна уредба в национален и европейски план, трансформациите в качеството и иновативността на стратегическото управление на бизнеса и др.; *трето*, обективно нарастващите изисквания към професионалното поведение на стопанските субекти в хода на реализирането на своите бизнес идеи, предприемаческата култура и активност да внедряват нетрадиционни, иновативни инвестиционни технологии с по-висок риск, поради несигурността в доходността и волатилността на цената на ценни книжа в динамична пазарна среда, с дигитални трансформации и висока конкуренция; *четвърто*, ключовото въздействие на инвестициите върху икономическата активност, технологичното реструктуриране, растежа и рейтинга на икономиките, доходите и стандарта на живот; *пето*, упражняваният натиск върху нарастващата потребност на бизнеса от проактивна инвестиционна дейност и инвестиционен мениджмънт в

развитието на икономиката на знанието, иновациите и научното обслужване цикъла на управлението на инвестиционния риск в бизнес предприемачеството. Всички те се превръщат в обективни и безспорни фактори за ефективното реализиране на всеки инвестиционен проект в иновативни инструменти за минимизиране на риска в процеса на реализиране на финансовите, производствените и другите видове дейности, в рамките на изпълняваните проекти за инвестиране.

Целта на докторския труд е да се анализират концептуалните основи и систематизирано представят подходите и практиките за подобряване управлението на риска в инвестиционната дейност, като функционално действие за придобиване на капитал чрез финансови инвестиции, респ. дългосрочни вложения в операции с ценни книжа, предприемаческа или друга дейност, пряко влияещи върху растежа на икономиката и икономическата активност. За изпълнението на целта логично са поставени четири изследователски задачи.

Обектът на изследването е технологията на управление на инвестиционния риск в глобална и динамично променяща се пазарна среда, генерираща неопределеност и нестабилност в двата взаимосвързани индикатора на инвестиционната дейност - риска и доходността (печалбата) в национален и международен финансов аспект.

Предметът на изследването са съвременните тенденции в методологията и практиките на управлението на инвестиционния риск, от една страна, като вероятност за загуба на инвестиции и на печалбата от тях, а от друга страна, като възможност за неговото минимизиране и позитивно въздействие върху качеството, ефективността и жизнеността на инвестиционния проект.

Изследователската теза е разнообразието от научно-теоретични, методологически и приложни аспекти на анализа и оценяване тенденциите в инвестиционната дейност, в развитието и управлението на риска при условията на новите, силно динамизирани икономически и „волатилни“ пазарни реалности.

Всчко това доказва: на първо място, интердисциплинарния (финансово-инвестиционен, управленски, информационен, търговски, юридически, макро и корпоративен) характер на изследваните проблеми в докторския труд, вписващи се в традиционния цикъл на професионалното управление на риска в проектите за инвестиции.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Съдържащите се в оценяваната дисертация изследователските постижения в научен и приложен аспект обобщено могат да се представят в следните няколко направления:

Първо, фокусирането на докторския труд върху изследването на фундаментални научно-теоретични концепции, методологически (математически и статистически модели и инструментариум), институционални и приложни проблеми в цикъла на управлението на риска в инвестиционната дейност, както и свързаните с него критични стойности, които потенциално могат да генерират финансови загуби в предприемаческата дейност, реализирана с проектно инвестиране.

На база класификацията на рисковете, докторантът отделя специално внимание на иновативните решения в областта на управлението на риска при инвестиционни операции, в контекста на: методологията за диагностика на същностните особености, източници, причини за възникване и проявление, инструменти и начин на идентифициране; резултатите от количествения и качествения анализ на въздействието

на интегралния инвестиционен риск върху инвестиционните проекти; оценяването на степента на тежест и възможните загуби от настъпилите рискови събития в инвестиционната дейност; мерките за минимизиране на риска, като фактор за ефективността на управлението му; намирането на адекватния баланс между реалните ефекти от намаляването на риска и направените допълнителни разходи, в отговор на степента на настъпилия риск (съотношението „доходност-риск“), през творчеството и публикациите на водещи изследователи и добрите практики в страната и чужбина.

Второ, приносен характер имат разработените методологически основи на анализа, оценката, мониторинга и контрола на риска в инвестиционни проекти, на основата на философията на проектното управление и структурния подход. Предлагат се методологически решения за идентифицирането на: етапите в процеса на целеполагането, иницирането и реализирането на инвестиционни проекти, с адекватните роли и отговорности на участниците, като формални организационни структури за тяхното управление; особеностите на източниците и методите на финансиране, обхвата и спецификите на технологичния дизайн на изпълнението и постигането на целите на проекта за инвестиции, който по презумпция съдържа потенциал да бъде носител на организационна промяна във всяка компаниите, в качеството им на инвеститори.

Във функционален аспект, по философията и компонентите на проектния мениджмънт методологическите решения се допълват с: анализ на средата и обосноваването на икономическата целесъобразност на инвестиционния проект; размера и сроковете за реализиране на необходимите инвестиции в конкретни обекти с материален или финансов характер; стъпките във времетраенето на проекта; анализирането и оценяването на тенденциите в развитието на интегралния риск в инвестиционната дейност, в среда на динамично променящи се икономически и финансови условия на пазарите; детайлното разработване на специализираната проектно-сметна документация, в съответствие с действащите финансови стандарти и изисквания.

Трето, предложеният подход към пазарния инвестиционен портфейл (от ценни книжа, различаващи се по доходност и риск), като инструмент на инвеститорите за минимизиране на риска и постигане на по-висока доходност чрез техниките на традиционно познатия **метод на диверсификация на рисковите активи**, оптимизиращ дейностите по намаляване влиянието на различните рискови фактори и поддържащи жизнеността на проекта. Направеният обективен, критичен анализ на възможните форми за портфейлно инвестиране, в рамките на бюджета за инвестиции, с едно или друго ниво на доходност и риск, подкрепен със съждения относно критериите за оценка на инвестиционни проекти, позиционирането и ролята на управленския екип в операциите с инвестиционния портфейл, респ. вземането на решения за проактивното управление на проектните инвестиции.

На основата на ограничеността на инвестиционния потенциал в държави като България, авторът аргументира необходимостта от прилагането на съвременни, иновативни модели и практики за оптимизиране управлението на инвестиционния риск в проектното инвестиране, в контекста на участието на страната като субект на политиките за финансова стабилност и устойчивост на Европейския съюз. За целта, авторът акцентира върху значимостта резултатите от количествената и качествената оценка на рисковете, възможните методи за тяхното минимизиране, пазарният риск и

очакваната доходност на портфейла, значението на субективният акцент във вземането на рискови решения. Важни за разработването на модела за управление на риска са основните времеви, ценови и бюджетно-финансови ограничители в реализирането на проекта за инвестиции, както и свързаните с него „обхват-качество“ на продукта/услугата, които се „материализират-придобиват-пазарно реализират“. Специално внимание заслужава анализът на инвестициите в иновации, традиционно имащи висока степен на риск, в контекста на иновационния мениджмънт, практиките на проектното управление и проблемите на финансирането им чрез субекти на бизнес средата, банкови институции, самофинансирането и др.

Четвърто, аргументирано обосноваването на авторова визия и някои практически препоръки за: бъдещото използване на различни източници, форми и начини на проектно инвестиране чрез структуриране и управление на инвестиционни портфейли от активи, предлагани на капиталовите пазари, съобразени с реалностите и постиженията на финансовите технологии за реализирането на оптимална доходност или друг ефект чрез ограничаване влиянието на пазарния и не системния риск за целия управляван портфейл, и индивидуалния риск на съдържащите се в него финансови инструменти.

Посочените аргументи правят дисертационния труд актуално и завършено изследване, с конкретни научно-теоретични и приложни резултати, потвърдени с представянето на конкретна теоретико-концептуална рамка и методологически (математически и статистически) инструментариум за количествена и качествена оценка на инвестиционните рискове, идентифицирането на подходите, проблемите и практиките за прогнозиране, анализ, управление, мониторинг и контрол на рисковите събития при проектното инвестиране на бизнеса.

4. Оценка изпълнението на поставените задачи и изисквания

Финалното ми заключение е, че *основната изследователска цел е постигната, а поставените задачи изпълнени* чрез: използването на достатъчна по обем, систематизирана представена научна и отчасти имперична информация, адекватни теоретични познания по научната специалност, подходяща подготовка и способност за извършване на самостоятелни научни изследвания, с което се изпълняват основните изисквания на ЗРАСРБ за придобиване на ОНС „доктор“. Постигнатите научни и научно-приложни резултати имат характер на разширяване и обогатяване на знанието в конкретната научна специалност.

5. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Научно-изследователските постижения на докторанта обосновават теоретико-концептуалната и методологическата състоятелност на представения докторски труд. Те предлагат методология и инструментариум за управление на инвестиционни портфейли с оптимизирана ефективност и доходност, при определено ниво на риска и намаляване несигурността на инвестициите на финансовите пазари, респ. за постигането на по-висока организационна и икономическа ефективност/ефикасност в организациите инвеститори. Приемам за реалистична и обективно отразяваща изследователските резултати Справката за приносите в автореферата.

6. Оценка на публикациите на докторанта

Депозиратите по процедурата за защита *три научни публикации* (два доклада и една статия) в Списание и Сборници с материали от научни конференции, са неразделна част от изследователската работа на докторанта, в контекста на докторския труд. Те осигуряват необходимата публичност на изследователските резултати пред академичните и други заинтересовани страни в практиката.

7. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем на 38 страници. Той обективно възпроизвежда в синтезиран вид съдържателната структура, основните изводи и изследователските резултати в проекта на дисертационен труд.

8. Критични бележки и препоръки

Естествено е в докторския труд да се открият неточности както по същество, така и от формален характер. В становището ми при вътрешното обсъждане на дисертацията представих подробни критични бележки относно: формулираната авторова изследователска теза, наименованието на главите, задачите, ограниченията и изискванията на стандарта за докторски труд; дефинирането на приносите и работните понятия, цитиранията, някои редакционни бележки и оформлението на Списъка на ползваната литература. Установявам, че много голяма част от направените препоръки са добросъвестно отразени от докторанта, поради което нямам нови бележки и поставени въпроси.

Заклучение

На основание актуалността и значимостта на извършеното изследване, визираните научно-приложни резултати, конкретни изводи за инвестиционната практика и решаването на реален проблем с безспорна значимост, давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на почитаемите членове на Научното жури на основание Глава втора, чл. 6 от ЗРАСРБ да подкрепят присъждането на образователната и научна степен „доктор” по икономика на Едиз-Ханиф Баязидов Саидов по Професионално направление 3.7. „Администрация и управление”, Научна специалност „Администрация и управление (бизнес администрация)“, Научна област „Социални, стопански и правни науки”.

Рецензент:

София, 8.12.2021г.

проф. д-р ик.н. Нено Павлов